

Олена СЕРГІЄНІ,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Ксенія ЛЕБІДЬ,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах соціальних та економічних змін, воєнних подій в Україні актуалізується проблема формування соціально активної особистості. До переліку значущих характеристик сучасної молоді людини зараховують лідерську позицію як прояв цілеспрямованої активності суб'єкта, який перетворює дійсність та самовдосконалюється [6, с. 400; 5, с. 542].

У цьому контексті актуалізується проблема лідерства як соціальної позиції людини, сутність якої пов'язується зі здатністю об'єднати навколо себе патріотично налаштованих однодумців для вирішення соціально значущих справ. Лідерами усе частіше стають молоді люди, особливо в часи перетворень та трансформації суспільства, переживання кризових подій. Потужний інноваційний ресурс молоді особливо важливий в епоху глобалізації, коли змінюються структури, функції, зв'язки різноманітних політичних та економічних систем. Суспільству не вистачає непересічних особистостей з яскраво вираженими організаторськими навичками, внутрішнім прагненням до соціальної активності, здатністю до тривалої емоційної, вольової, інтелектуальної та фізично напруженої роботи заради досягнення своїх цілей, здатних пропонувати нестандартні ідеї та вести оточуючих за собою [7, с. 536].

У сучасних зарубіжних дослідженнях лідерство розглядається у працях В. Бенніса, К. Берда, К. Бланшара, Е. Богардуса, М. Вебера, Ю. Джайнота, М. Мемфорда, Дж. Морено, Р. Стогдилла, К. Фідлера, М. Х'юстона, П. Херсі та інших. Проблему лідерства, розвитку лідерських якостей особистості висвітлено також у дослідженнях вітчизняних науковців (М. Гаврилюк, С. Калашнікова, Г. Лактіонова, О. Маковський, Н. Маховська, В. Радул, В. Сухомлинський) [8, с. 532; 9, с. 7-21].

Для вирішення поставлених в роботі завдань був використаний комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих методів: оглядово-аналітичний і теоретичний; емпіричний, представлений психодіагностичними методиками:

- діагностика лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький);
- діагностика комунікативних та організаторських схильностей (В. А.

Федоришин);

- тест «Я – лідер» (О.М. Лутошкін) [1, с. 592; 5, с. 549; 2, с. 280].

Дослідження розвитку лідерських якостей проходило у два етапи:

Пошуково-підготовчий, на якому проведені: теоретичний огляд психолого-педагогічної літератури щодо проблеми дослідження; визначення особливостей розвитку лідерських якостей студентів ВНЗ; підбір методик психодіагностики лідерських якостей.

Констатуючий – проведення психодіагностики лідерських якостей учасників дослідження. Емпіричний метод дослідження представлений тестуванням за методиками: діагностика лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький), діагностика комунікативних та організаторських схильностей (В.А. Федоришин), тест «Я – лідер» (О.М. Лутошкін). [3, с. 406].

Тестування – експериментальний метод психодіагностики, що застосовується в емпіричних дослідженнях як метод вимірювання та оцінки різних психологічних якостей та станів індивіда.

В.І. Долгова, О.А. Шумакова поділяють процес дослідження на 3 етапи:

1. Вибір тесту – визначається метою тестування та ступенем достовірності та надійності тесту.
2. Проведення тесту – визначається інструкцією до нього.
3. Інтерпретація результатів – визначається системою теоретичних припущень щодо предмета тестування [4, с. 320].

Відібрані нами тести дозволяють оцінити рівень виразності лідерських якостей; забезпечують можливість отримання кількісної оцінки та зручність математичної обробки; сприяють об'єктивності оцінок, які залежать від суб'єктивних установок особи.

Характеристика методик дослідження:

1. Діагностика лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький) призначена для того, щоб оцінити здатність людини бути лідером. Випробуваному пропонується 50 висловлювань; на основі його відповідей робиться висновок, чи володіє він персональними психологічними якостями, необхідними лідеру. Сума балів за відповіді підраховується за допомогою ключа до опитувальника.

Здатність людини бути лідером багато в чому залежить від розвиненості організаторських та комунікативних якостей. Визначені характерологічні риси особистості справжнього лідера: вольовий, здатний долати перешкоди на шляху до мети; наполегливий, вміє розумно ризикувати; терплячий, готовий довго і добре виконувати однакову нецікаву роботу; ініціативний і воліє працювати без опіки, незалежний; психологічно стійкий і не дає захопити себе нереальними пропозиціями; добре пристосовується до нових умов та вимог; самокритичний, тверезо оцінює не лише свої успіхи, а й невдачі; вимогливий до себе та інших; критичний, здатний бачити в привабливих реченнях слабкі сторони; надійний, тримає слово, на нього можна покластися; витривалий, може працювати навіть в умовах перевантажень; сприйнятливий до нового,

схильний вирішувати нетрадиційні завдання оригінальними методами; стресостійкий, не втрачає самоволодіння та працездатності в екстремальних ситуаціях; оптимістичний, відноситься до труднощів як до неминучих та подоланих перешкод; рішучий, здатний самотійно та своєчасно приймати рішення, брати відповідальність на себе у критичних ситуаціях; здатний змінювати стиль поведінки залежно від умов.

Дана методика дозволяє оцінити здатність людини бути лідером та визначити, якою мірою розвинені лідерські якості.

2. Діагностика комунікативних та організаторських нахилів (КОС) В. А. Федоришина призначена для діагностики та оцінки комунікативних та організаторських схильностей (здібностей) особистості. Методика може бути використана у процесі як групової, так і індивідуальної роботи. Питання опитувальника складені в такий спосіб, що вимагають обрати з двох варіантів відповіді одну – «згоден» чи «не згоден». При обробці результатів, отриманих за допомогою методики, відповіді респондента порівнюються з дешифратором, при цьому підраховується кількість збігів окремо за критеріями комунікативних та організаторських нахилів. Далі на цій підставі обчислюються оціночні коефіцієнти комунікативних і організаторських схильностей як відношення кількості відповідей з дешифратором відповідей до максимально можливого числа збігів (окремо по кожному з двох критеріїв).

3. Тест «Я – Лідер» (А.Н. Лутошкін), за допомогою цієї методики можна оцінити лідерські здібності. Автор виділяє 8 різновидів лідерських якостей: А – вміння керувати собою; Б – усвідомлення мети (знаю, що хочу); В – вміння вирішувати проблеми; Г – наявність творчого підходу; Д – вплив на оточуючих; Е – знання правил організаторської роботи; Ж – організаторські можливості; З – вміння працювати з групою.

Випробуванням пропонується 48 висловлювань, на які необхідно відповісти так: якщо повністю згоден з наведеним твердженням, необхідно поставити цифру 4; якщо скоріше згоден, ніж не згоден – цифру 3; якщо важко сказати – 2, швидше не згоден, ніж згоден –1; повністю не згоден – 0. Після заповнення картки необхідно підраховувати суму балів у відповідності до інструкції.

Результати діагностики рівня виразності лідерських якостей здобувачів вищої освіти за методикою діагностики лідерських здібностей (Є. Жаріков, Є. Крушельницький) свідчать про те, що середній їх рівень виявлений у половини досліджуваних, високий рівень – у 8% і 2% набрали понад 40 балів, що показує їх як лідерів, схильних до диктату. У 40% студентів лідерські якості були виражені у слабкому ступені.

Здатність людини бути лідером багато в чому залежить від розвиненості організаторських та комунікативних якостей. У третини досліджуваних був встановлений середній рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей; 17% та 48% учасників дослідження відповідно відносяться до групи з високим їх рівнем, а інші мали низький ступінь організаторських та

комунікативних здібностей.

Для того, щоб конкретизувати, які саме лідерські якості потребують подальшого розвитку, нами була проведена діагностика за допомогою тесту «Я – лідер» (О.М. Лутошкін). Результати дослідження лідерських якостей студентів свідчать про те, що високий рівень їх розвиненості встановлений лише у 20% опитуваних, переважає середній рівень – у 52%, майже третина демонструє низький рівень та лідерські якості нерівномірно представлені за вісьмома різновидами, виділених автором.

Таким чином, за результатами трьох методик можна зробити висновок, що у більшості студентів лідерські якості розвинені на достатньому рівні, але варто зазначити, що серед учасників дослідження спостерігаються також студенти з низьким рівнем їх розвитку, які потребують проведення корекційних заходів у вигляді психологічної допомоги.

1. Варій М.Й. Психологія особистості: навчальний посібник Київ: Центр учбової літератури. 2008. – 592 с.

2. Коваль А.П. Ділове спілкування: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2020. 280 с.

3. Комінко С.Б., Кучер Г.В. Кращі методи психодіагностики.: Навч. посібник. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.

4. Корольчук М.С., Крайнюк В.М., Марченко В.М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За заг. ред. М.С.Корольчука. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2005. 320 с.

5. Кричевский Р.Л. Психология лидерства: учебное пособие. М. : Статут, 2007. 542 с.

6. Монографія за редакцією академіка НАПН України Максименка С.Д. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Київ – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. – 400 с.

7. Основи практичної психології / В. Панок, Т.Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. Київ: Либідь, 2019. 536 с.

8. Психологія особистості: Хрестоматія . Навчальний посібник. - Мельничук О.Б., Пасічняк Р.Ф., Вольнова Л. М. та інші . Київ: НМУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. – 532 с.

9. Эберхард фон Ленайзен, Развитие лидерства. Вестник McKinsey. 2006. № 6. С. 7-21.